

Kovács Sándor (közlő)

Kelemen Lajos levele Kiss Eleknek, Kolozsvár 1919¹

Kedves Tiszteletes Úr!

Még a múlt év december 30-án írt levelére az ismert körülmények következtében csak most válaszolhatok s most is csak pongyolán és futólag.

Szíves szavait köszönöm. Olvastam programszerű cikkét is, melyet azonban gondolom inkább programvázlatnak szánt Tiszteletes úr. Ma nincs kezemnél ez a cikk s így inkább benyomásaimról számolhatok be, amelyeket az bennem kellett. Részletes észrevételeket tenni reá nincs módomban; bár sok részletére komoly aggodalommal tekintek.

Én ugyanis gyakorlati kérdések megoldásánál az életet nézem, nem az elméletekre építek s az adott tényezőkkel számolok, mert a nélkül minden csak teorizálás. Ezért fölvetem és is a gyakorlati latin kérdőpontokat: cui? Quomodo, quando, quibus auxiliis? És nem találok minden kérdésre megnyugtató feleletet lelkiismeretem előtt.

Az elsőre könnyű felelni. Abban talán mind egyetértünk, hogy egyházunk széleskörű reformokra szorul. Ezek mértékében azonban már nem alakult ki még máig sem olyan megszilárdult és megnyugtató közvélemény, melyet mindnyájan nyugodtan tehetnénk magunkévá. Őszintén megmondom, hogy Tiszteletes úr programvázlatának is ez a része az, amivel nem tudok mindenben egyetérteni s attól tartok, hogy csupa jót akarva is most több bajt és veszélyt, mint jót hozna reánk.

Mert ne felejsük, hogy a budapesterek jóvoltából hol vagyunk, s a jövőt senki sem tudja.

¹ Lelőhely: Kiss Elek püspök hagyatéka, EUEGyLt-ban, Kolozsvár.

Tény azonban, hogy jelszavakért eldobtuk a valót. Leromboltuk a régi házat s az újan átfúj a szél. Ma egy, holnap más deszka és papiros fala dől le; az épület recseg, ropog és senki sem érzi biztonságban benne magát.

Azok, akik paradicsomi változásokat reméltek az új rendszertől, éppen úgy tehetetlenek a növekvő anarchiával szemben, mint mi sokan, akik jobbnak tartottunk egy valamilyen rendet, bármilyen rendetlenségnél. S most velük esszük azt, amit nem a mi megrendelésünkre főztek.

Ami ott megtörtént nagyban, attól féltém én kicsinyben az egyházunkat.

Nehogy csákánnyal, robbantószerrel rontva a régi ócska falaknak, épület nélkül maradjunk, s az Isten tele megvegyen. Nehogy maguk alá temessenek a lerombolásra szánt falak minket is, akik pedig szebb és jobb épületet szeretnénk.

Quomodo? Quando? Most hogyan csinálhatunk reformokat? A legszebb ünneplő nyári nadrágban is megfázik az ember, ha tél van. Most készítsünk tervet, de részletes, minden vonatkozásában precíz és pontos tervezetet. Azt vigyük a nyilvánosság elé. Fontoljuk meg és vitassuk meg minden oldalról, hogy ériék meg az ügy a maga idejére. Így néhány hevülékeny és tette vágyó, de nem elég sokat tapasztalt ember buzgóságát látom; de kívánságaik és terveik, illetve gyakran ötleteik gyakorlati keresztülvitelére több a jóakarát mint a biztosíték s több a tapasztalatlan ember hiszemje és illúziója, mint amit embereink és erőink számbavétele után komoly eredményül joggal szemlélhetünk s várhatunk.

Mert embereink minden rendszer mellett is ugyanazok maradnak. Éppen ezért a kikkel kérdése is égető. Van-e a rendszerváltozáshoz elég sok és elég széles látókörű emberünk? Én aggodalommal gondolok nyugodt lelkiismerettel e kérdésre adható feleletre. Idézni merném a szentírást, hogy „kevesen vannak kiválasztottak.” És az nem sokat érne, ha egy klikk uralmát egy másik klikké váltaná föl. Ellenben a régi rendszer embereiből és az új törekvések képviselőiből egyformán kiválasztott legértékesebb, legmunkásabb és legönzertlenebb emberek érvényesülését tartanám egyedül célravezetőnek. Ezért igen megfontolandónak tartom a hangot is, mellyel dolgainkról és embereinkről szólunk a nyilvánosság előtt, mert értékes embereket elkedvetleníteni az egyházra akkor is veszteség, ha nem a mi fölfogásunkat vallják, de becsülettel élnek és dolgoznak értünk és közöttünk.

Ami Tiszteletes úr azt a szíves felszólítását illeti, hogy Tiszteletes úrékkal munkáljak együtt közre abban, hogy egyházunkban fejlődést és lendületet teremthessünk, azt hiszem, hogy nem kell külön bizonygatnom, hogy ezt tőlem telhetőleg a legszívesebben teszem. Nekem leginkább irodalmi téren veheti egy-

házam hasznomat. Másutt már aligha, mert lefoglaltatásom nagyon köt s „ars longa, vita brevis”.

Most, hogy Pap Domokos barátom is itt van, remélem, hogy egy vagy legkésőbb másfél év alatt már produktív munkához foghatunk.

Úgy gondolom, ilyen értelemben írhatott Tiszteletes úr az én megkérdőjelezett rehabilitálásomról is.

Mindenféle alkotó munkában örömmel veszek részt. Másban nem s személyek elleni harcokban sem. Mikor az unitárius kollégiumtól távoztam, ott hagytam az engem ért sérelmeket is s még a látszatát is kerülni óhajtanám annak, hogy egyéni keserőségeimért bárkivel szemben is a köz terén álljak bosszút. Az egyéni dolgok egyéni téren végzendők s aki azokat a köz terére is átviszi, az nem méltó közpályán meghallgatásra, sőt megtűrésre sem.

Szeretnék sokat írni s főleg Tiszteletes úrral beszélni. De most lehetetlen. Bánffy Dénest idézem: „Isten s az idő mindent megmutat.” Csak aztán ne úgy mutassa meg, mint egyszer a vargyasi embernek, mert most mindent lehet.

Szeretettel üdvözl:

Kelemen Lajos

Kolozsvár, 1919. II. 7.